

بحران قفقاز و بازنگری در مسیرهای انتقال نفت

بهروز بیگ عزیزاده

تحلیلگر ارشد بازار نفت - وزارت نفت

این اساس شرکت بی پی تولید ۴۰۰ هزار بشکه در روز از نفت خود را در میادین «آذری چراغ گونشلی» متوقف کرد.

در هفته منتهی به پانزدهم اوت ۲۰۰۸ نیز درگیری روسیه و گرجستان توجه بازار را به خود جلب کرد. به دنبال حمله گرجستان به «اوستیای جنوبی» در هفتم اوت که منجر به کشته شدن دو هزار نفر شد، روسیه به گرجستان حمله کرد و بار دیگر احتمال تداوم وقفه در صادرات نفت خام منطقه خزر، بازار نفت را دچار التهاب نمود. در دهم اوت، گرجستان بعد از عقب نشینی نیروهایش از «اوستیای جنوبی» به روسیه پیشنهاد آتش بس داد و سرانجام درگیری بین روسیه و گرجستان باعث توقف بخشی از صادرات نفت خام منطقه شد. کشتی های جنگی روسیه در نزدیکی بنادر گرجستان مستقر شدند. دو بندر

در هفته های گذشته ناآرامی های منطقه قفقاز توجه بازار نفت را به خود جلب کرد. اولین حادثه در هفته منتهی به هشتم اوت ۲۰۰۸ اتفاق افتاد. خبر انفجار خط لوله باکو-تبلیس-سیحان (BTC) در شرق ترکیه در روز ۵ اوت باعث نگرانی بازار شد و به دنبال آن شرکت بی پی در مورد برداشت نفت آذربایجان حالت فوق العاده اعلام کرد. ظرفیت این خط لوله ۱ میلیون بشکه در روز است. گردهای جدایی طلب ترکیه مسئولیت انفجار را بر عهده گرفتند. شرکت بی پی اعلام کرد که از سرگیری عملیات این خط لوله حدود دو هفته طول خواهد کشید. بر

لوله صادراتی مسیر غرب شناخته می شود نفت خام آذربایجان در بندر باکو در دریای خزر را به بندر Supsa گرجستان در دریای سیاه می رساند و ظرفیت آن به ۱۵۵ هزار بشکه در روز می رسد. مذاکرات صلح روسیه و گرجستان در ۱۴ اوت شروع شد اما نیروهای روسیه به اشغال مناطقی که از لحاظ مسیر انتقال نفت و گاز منطقه خزر حائز اهمیت است، ادامه دادند. البته تا پایان هفته شرکت بی پی صادرات گاز آذربایجان به ترکیه از طریق گرجستان را از سر گرفت اما صادرات نفت از این طریق همچنان قطع بود. براساس اظهارات رئیس شرکت دولتی نفت آذربایجان، کشتی های جنگی روسیه، یک نفتکش حامل نفت خام آذربایجان که از بندر Poti گرجستان در دریای سیاه بارگیری کرده بود را متوقف کردند. در هفته منتهی به ۲۲ اوت هرچند روسیه اعلام کرد که که نیروهای خود را در ۱۸ اوت از گرجستان خارج خواهد کرد. اما شواهدی مبنی بر این که روسیه از گرجستان خارج شده است وجود نداشت.

در این شرایط شرکت «بی پی» اعلام کرد که صادرات نفت خام آذربایجان از طریق خط آهن نیز به دلیل آسیب دیدن راه آهن در گرجستان متوقف شده است.

روسیه نیز اعلام کرد به توافق آمریکا و لهستان درباره استقرار سپر دفاع موشکی پاسخی فراتر از یک پاسخ دیپلماتیک خواهد داد. در هفته منتهی به ۲۹ اوت، نگرانی بازار درباره درگیری های روسیه و گرجستان ادامه یافت. هرچند روسیه بخش عمده ای از

Batumi و Supsa در گرجستان تقریباً فعالیت خود را تعطیل کردند. قزاقستان صادرات نفت خام خود را از بندر Batumi گرجستان متوقف کرد. شرکت دولتی نفت آذربایجان SOCAR نیز در نهم اوت اعلام کرد که صادرات نفت خام و فرآورده آذربایجان از دو بندر Supsa و Batumi را متوقف کرده است. بندر Poti نیز به طور کامل فعالیت خود را متوقف نمود. هر دو کشور قزاقستان و آذربایجان بخشی از نفت خود را به وسیله خط لوله نیز منتقل می کردند که آن نیز به دلیل انفجار خط لوله باکو-تبلیس-سیحان متوقف شده بود. در واقع آتش سوزی ناشی از انفجار خط لوله همچنان ادامه داشت و گفته می شد که تعمیرات آن بعد از اطفای آتش سوزی، یک الی دو هفته ادامه خواهد داشت.

در ۱۲ اوت و یک روز قبل از این که رئیس جمهور فرانسه برای مذاکرات صلح، به مسکو سفر کند، رئیس جمهور روسیه دستور داد که جنگ در گرجستان متوقف شود. اما گرجستان مدعی بود بمباران ها ادامه دارد. در سیزدهم اوت نیز رئیس جمهور آمریکا از روسیه خواست بحرانی که روابط روسیه با آمریکا را تحت تأثیر قرار داده است حل کند.

شرکت «بی پی» فعالیت یک خط لوله نفت و یک خط لوله گاز را که از گرجستان عبور می کند، جهت جلوگیری از ریسک بروز هرگونه حادثه، متوقف کرد اما مدعی بود که جنگ به این خطوط لوله آسیب وارد نکرده است. این خط لوله که به نام خط

۲. بدون تردید، اقدام نظامی روسیه شدیدترین واکنش به استراتژی است که آمریکا در چند سال گذشته برای تسلط بر منابع نفتی آسیای میانه و تأمین امنیت صادرات نفت این منطقه اتخاذ کرده است. در سال‌های گذشته آمریکا تمام تلاش خود را به کار گرفت تا گذرگاهی را برای عبور نفت آسیای میانه پیدا کند که روسیه و ایران را دور بزند. بسیاری بر این باورند که این درگیری‌ها مقدمه بی‌ثباتی در منطقه قفقاز خواهد بود و می‌تواند آینده

ایران می‌تواند در قبال بحران به وجود آمده در منطقه قفقاز نقش فعال‌تری را ایفا کند.
وضعیت نابسامان فعلی، این فرصت را در اختیار ایران قرار داده است که جایگاه خود را در ایجاد امنیت عرضه ارتقا دهد.

این منطقه را به سرنوشتی همانند بالکان نزدیک کند و به همین دلیل معتقدند که بسیاری از پروژه‌های نفتی که قرار بوده است در این منطقه اجرا گردد، دستخوش تردید خواهد شد و در بلندمدت نیز نگرانی درباره امنیت عرضه مواد هیدروکربوری از منطقه دریای خزر و روسیه بازار را به خود مشغول خواهد ساخت. نخستین کشورهایی که این نگرانی را احساس خواهند کرد، کشورهای اروپایی خواهند بود که روسیه ۵۷/۶ درصد از گاز وارداتی آن‌ها (خارج از اتحادیه اروپایی) را تأمین می‌کند.

۳. درگیری‌های روسیه و گرجستان و ناآرامی‌های ترکیه، بار دیگر موضوع امنیت خطوط لوله‌ای که از این کشورها می‌گذرند را مطرح ساخت. در بیست روزی که خط لوله BTC و سایر مسیرهایی که از گرجستان عبور می‌کند، متوقف بود عرضه نفت از طریق مسیرهای جایگزین انجام شد. در شمال گرجستان خط لوله‌ای که از باکو به بندر نوروسیسک روسیه منتهی می‌شود توانست مسیری را برای صادرات نفت آذربایجان فراهم آورد. البته این خط لوله مسیر جذابی به شمار نمی‌آید زیرا نفت ارسالی از آن باید با نفت اورال که از کیفیت پایین‌تری برخوردار است، ترکیب شود. علاوه بر آن ظرفیت آن نیز محدود است و نمی‌توان بیش از ۱۰۰ هزار بشکه در روز از آن نفت خام صادر کرد. مسیر دیگری که برای صادرات نفت این منطقه وجود دارد از جنوب دریای خزر و ایران می‌گذرد که البته غرب تمام تلاش خود را به کار گرفته است تا این مسیر فعال نشود. اما با توجه به درگیری‌هایی که مانع از صادرات نفت خام این منطقه شد، مسیر صادرات نفت از ایران از جذابیت بالایی برخوردار گردید.

نیروهای خود را از گرجستان خارج کرده بود اما تحلیلگران معتقد بودند تا زمانی که روسیه نیروهایش را به طور کامل از گرجستان خارج نکرده است این نگرانی‌ها ادامه خواهد داشت، به ویژه این که تا این زمان روسیه با درخواست آمریکا برای تخلیه کامل نیروهایش مخالفت کرده بود و صادرات نفت آذربایجان از طریق گرجستان نیز کماکان به دلیل اقدامات نظامی روسیه متوقف بود. در این هفته پارلمان روسیه استقلال دو منطقه شورشی آبخازیا و

اوستیای جنوبی را با اجماع به رسمیت شناخت. تحلیلگران بر این باورند که این رأی به وخیم‌تر شدن اوضاع کمک خواهد کرد. در روز ۲۹ اوت روزنامه دیلی تلگراف از قول یک منبع نامعلوم اعلام کرد که در پاسخ به تهدید اروپا برای تحریم روسیه، این کشور حداقل به یکی از شرکت‌های نفتی خود اعلام کرده است که برای قطع صادرات نفت خود به اروپا آماده باشد، اما این اظهارات توسط وزیر انرژی روسیه و رئیس شرکت لوک‌اویل رد شد. رئیس جمهور روسیه در سی‌ویکم اوت گفت که: روسیه نمی‌خواهد با غرب مواجه شود اما اگر مورد حمله قرار گیرد پاسخ آن را خواهد داد.

به هر حال به نظر می‌رسد بحران به وجود آمده در منطقه قفقاز از منظر نفت می‌تواند باعث جلب توجه به نکات زیر شود:

۱. درگیری‌های اخیر در گرجستان باعث شد که صحنه سیاسی در آسیای میانه وارد فضای غیرمنتظره جدیدی شود که امواج آن در دنیای انرژی نیز حس شد. حمله روسیه به گرجستان نشان داد که تحولات دیپلماتیک از کنترل نیروهای سیاسی غرب و روسیه خارج شده است و حتی برخی از تحلیلگران را بر آن داشت که از اصطلاح جنگ سرد جدید، استفاده کنند. در حال حاضر موضوع این که آیا باید به دو جمهوری کوچک آبخازیا و اوستیای جنوبی استقلال داده شود یا خیر از اهمیت زیادی برخوردار نیست؛ بلکه سؤال مهم‌تر این است که چه کسی مرزهایی که پیش از این در قلمرو شوروی سابق قرار داشت را کنترل خواهد کرد؟ بدیهی است که غرب تمایلی ندارد که روسیه این مناطق که گذرگاهی برای نفت آسیای میانه محسوب می‌شوند را تحت کنترل درآورد.

دولتی نفت آذربایجان (SOCAR) به میزان ۲/۲ میلیون بشکه نفت خام را در مدت دو ماه از طریق ایران صادر کند، اما به نظر می‌رسد با توجه به راه‌اندازی مجدد خط لوله BTC مقدار نفتی که سوآپ خواهد شد کمتر از آن باشد. با توجه به این که به نظر نمی‌رسد بحران منطقه قفقاز، در کوتاه مدت به راه‌حل قطعی برسد، منطقی‌ترین اقدام برای آذربایجان این است که به امضاء توافق بلندمدت برای صادرات نفت خود از طریق ایران مبادرت کند و اجازه ندهد مخالفت‌های آمریکا با صادرات نفت از طریق ایران، صنعت نفت این کشور را دچار بحران نماید.

۷. ایران می‌تواند در قبال بحران به وجود آمده در منطقه قفقاز نقش فعال‌تری را ایفا کند. وضعیت نابسامان فعلی، این فرصت را در اختیار ایران قرار داده است که اولاً- درصد بیشتری از نفت خام این منطقه را صادر کند و به عنوان یک مسیر ترانزیت برای انتقال نفت دریای خزر از منافع اقتصادی بالاتری برخوردار گردد و ثانیاً- جایگاه خود را در ایجاد امنیت عرضه ارتقا دهد. زیرا ترانزیت کالای استراتژیکی مثل نفت ارتقاء جایگاه استراتژیک رانیز به همراه خواهد داشت و باعث خواهد شد که نقش ایران در ایجاد ثبات در منطقه غیر قابل چشم‌پوشی باشد. ثالثاً- ایران می‌تواند نفت خام دریافتی را در شمال کشور پالایش کند و در این منطقه که از جمعیت بیشتری برخوردار است، مصرف کند و در انتقال نفت خام از جنوب کشور به پالایشگاه‌های شمال صرفه‌جویی کند.

منابع در دفتر نشریه موجود است

۴. در اواخر ماه اوت بندر نکا توانست اولین محموله نفت آذری را دریافت کند. مدیرعامل شرکت پایانه‌های صادرات مواد نفتی در این ارتباط گفت: تا چند ماه آینده ظرفیت سوآپ نفت خزر از ۴۵ هزار به ۱۰۰ هزار بشکه در روز خواهد رسید که پیش‌بینی شده است تا پایان سال آینده به ۲۰۰ هزار بشکه هم افزایش یابد. در مقابل نفت میادین آذری- چراغ گونشلی که در نکا دریافت می‌گردد، به همان میزان نفت خام توسط ایران از خلیج فارس به آذربایجان یا مشتری‌های نفت آن کشور، تحویل می‌شود. در سال‌های گذشته مخالفت‌های غرب به ویژه آمریکا با مسیر ایران برای صادرات نفت این منطقه باعث شد که خط لوله غیر اقتصادی BTC با طول ۱۷۰۰ کیلومتر احداث گردد. حوادث اخیر نشان داد که این خط لوله از لحاظ امنیتی نیز دچار مشکل است.

۵. در حال حاضر سوآپ نفت از ایران گزینه مطلوبی است و از توان بالایی برای افزایش برخوردار است زیرا نمی‌توان آن را سرمایه‌گذاری در ایران قلمداد کرد و لذا مشمول تحریم‌های ایران نخواهد شد. بر اساس قوانین آمریکا، سرمایه‌گذاری بیش از بیست میلیون دلار در سال در ایران ممنوع است.

۶. در حال حاضر ایران فقط در حدود ۱۷۰ هزار بشکه در روز از نفت خام قزاقستان را به طریق سوآپ صادر می‌کند. بر اساس این توافق ایران نفت خام دریافتی را در پالایشگاه‌های شمال کشور استفاده می‌کند و در مقابل از جزیره خارک همان مقدار نفت را به جای قزاقستان صادر می‌کند. بر اساس گزارشات منتشر شده، قرار است شرکت

خط لوله‌های موجود و طراحی شده که از گرجستان و شرق ترکیه عبور می‌کنند

ظرفیت (نفت بر حسب بشکه در روز - گاز بر حسب میلیارد متر مکعب در سال)	نوع	ابتدا و انتها	نام خط لوله	
۱۵۰۰۰۰	نفت	باکو آذر بایجان - سوپسا گرجستان	Western Route Export Pipeline	WREP
۱۰۰۰۰۰۰	نفت	باکو آذر بایجان - سیهان ترکیه از طریق گرجستان	Baku-Tbilisi-Ceyhan pipeline	BTC
۸	گاز	باکو آذربایجان - ارزروم ترکیه از طریق گرجستان	South Caucasus pipeline	SCP
۱۰	گاز	تبریز ایران - ارزروم ترکیه	East-Anatolian gas pipeline	EAGP
۸۰۰۰۰۰	نفت	باکو آذر بایجان - سیهان ترکیه از طریق گرجستان	BTC expansion	-
در دسترس نیست	نفت	باکو آذربایجان - باتومی گرجستان	Baku-Batumi	-
۳۱	گاز	ارزروم ترکیه - بامگارتن اتریش	Nabucco	-
۳۲	گاز	گرجستان - رومانی از طریق گرجستان و اوکراین	White Stream	-